

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 55-56 (2019)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 55-56 (2019)

Αστέρι, Ήλιος και Φεγγάρι

π. Θεοδόσιος Μαρτζούχος

doi: [10.12681/prch.28226](https://doi.org/10.12681/prch.28226)

Copyright © 2019, π. Θεοδόσιος Μαρτζούχος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μαρτζούχος π. Θ. (2019). Αστέρι, Ήλιος και Φεγγάρι. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (55-56), 339-346.
<https://doi.org/10.12681/prch.28226>

π. Θεοδόσιος ΜΑΡΤΖΟΥΧΟΣ

Αστέρι, Ήλιος και Φεγγάρι *

Ο Θεός ὁ ποιήσας τόν κόσμον ...
ἐποίησέ τε ἐξ ἑνός αἵματος
πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων
(Πραξ. 17, 24 & 26)

Θέλω να ευχαριστήσω, κατ' αρχάς, τον αξιότιμο Δήμαρχο των Ιωαννίνων κύριο Μωυσή Ελισάφ για την τιμή που μου έκανε να με καλέσει ως έναν από τους παρουσιαστές-εισηγητές του βιβλίου *Άσπονδοι αδελφοί*, ενός ακόμη έργου του πολύ αγαπημένου μου φίλου κ. Σταύρου Ζουμπουλάκη. Με τον Σταύρο γνωριζόμαστε πολλές δεκαετίες. Απ' όταν υπηρετούσε τη στρατιωτική του θητεία στην Πρέβεζα, προ τριακονταετίας και πλέον. Λοιπόν, όπως το φαντάζεστε, «ὁ παλαιός οἶνος χρηστός ἐστί».

Μια παλαιά χασιδική ιστορία λέει ότι ο Θεός έχει τέσσερεις αγγέλους-συμβούλους. Τον άγγελο της αγάπης, τον άγγελο της αλήθειας, τον άγγελο της δικαιοσύνης και τον άγγελο της ειρήνης. Όταν, λοιπόν, αποφάσισε να φτιάξει τον άνθρωπο δεν είχαν όλοι οι άγγελοι την ίδια γνώμη. Ο άγγελος της αγάπης ήθελε να δημιουργηθεί ο άνθρωπος, γιατί θα ήταν ένα ον γεμάτο αγάπη και στοργή. Ο άγγελος της αλήθειας όμως διαφωνούσε, γιατί φοβόταν ότι θα συνεταιριζόταν με το ψέμα. Ο άγγελος της δικαιοσύνης αντίθετα ήθελε τον άνθρωπο, γιατί πίστευε ότι θα ήταν δίκαιος. Μα ο άγγελος της ειρήνης στενοχωριόταν, από τον φόβο της πιθανότητας να είναι ένα πλάσμα φιλοτάραχο και φιλοπόλεμο. Και οι τέσσερεις, εκφράζοντας την άποψη-τοποθέτησή τους, λογομαχούσαν συνεχώς. Δεν ομογνωμούσαν με τίποτε. Για να πάψει, λοιπόν, αυτή η αναστάτωση, ο Θεός άρπαξε τον άγγελο της αλήθειας και τον πέταξε από τον ουρανό στη γη! Και όταν οι τρεις άλλοι άγγελοι άρχισαν να κλαίνε για τον χαμένο σύντροφό τους, ο Θεός τους είπε: *Η αλήθεια θα υψώνεται πάντοτε από τη γη στον ουρανό, όποτε οι άνθρωποι τη σέβονται!*

* Το παρόν κείμενο είναι επεξεργασμένη μορφή ομιλίας που δόθηκε στην παρουσίαση του βιβλίου *Άσπονδοι Αδελφοί* του Σταύρου Ζουμπουλάκη στο Πνευματικό Κέντρο Δήμου Ιωαννινών, 4.11.2019. Πρωτοδημοσιεύτηκε στην αρχική του μορφή στις 8.11.2019 στην ιστοσελίδα του Ενοριακού Κέντρου του Ι. Ν. Αγίου Ιωάννου Χρυσοστόμου Πρεβέζης <https://www.enoriako.info/index.php/omilies/omilies/990-2019-11-08-10-35-37> (προσπέλαση 22.10.2020).

Το βιβλίο του Σταύρου Ζουμπουλάκη *Άσπονδοι αδελφοί* κάνει ακριβώς αυτό που λέει ο Θεός στην παραπάνω ιστορία: Υψώνει την αλήθεια από τη γη στον ουρανό. Την κάνει θεϊκή υπόθεση. Όπως γράφει ο κ. Ζουμπουλάκης στο τέλος του κειμένου: «Ο Λούθηρος και οι Εβραίοι»: Καθαρές κουβέντες, όχι μισόλογα.

Όλο το βιβλίο είναι καθαρές κουβέντες. Δεν είναι το βιβλίο προπαγανδιστική προσούρα καμιάς ... πίστεως! Άλλωστε κάθε πίστη που είναι υγιής δεν χρειάζεται προπαγάνδα. Χρειάζεται εκφραστής της, που θα την παρουσιάζουν, με την ποιότητα του προσώπου και του τρόπου ζωής, που γεννάει. Μέσα στο Ευαγγέλιο (δεν γίνεται να ξεχάσω ότι είμαι παπάς) η απαίτηση της αλήθειας δεν είναι συνθήκη, αλλά περιεχόμενο. Δεν είναι λόγια, αλλά τρόπος ζωής και πράξη. Δεν είναι δραστηριότητα, αλλά ποιότητα προσώπων. «Δεν σας ξέρω», λέει ο Χριστός, όχι στους εχθρούς Του, που δεν έχει, αλλά σε κάποιους των οποίων ... «έβραγχίασε ό λάρυγξ» τους από το κήρυγμα γι' Αυτόν υποτίθεται!

Ας δούμε κατ' αρχάς τον τίτλο του βιβλίου! *Άσπονδος*, «αυτός που δεν έχει σπονδές, δηλ. αυτός που δεν έχει ανακωχή»,¹ όταν δηλαδή δεν σταματάει ο πόλεμος. Ατυχώς αυτή η ανειρήνευτη κατάσταση επικρατεί εν πολλοίς στις σχέσεις Εβραίων, χριστιανών και μουσουλμάνων. Ο καθένας έχει έναν ουράνιο ... «άγγελο», το αστέρι οι Εβραίοι, τον ήλιο οι χριστιανοί, τη σελήνη οι μουσουλμάνοι, και παρά ταύτα κάνουμε πράγματα που δεν ανεβάζουν την αλήθεια στον ουρανό, αλλά τη σέρνουν στα σοκάκια και στις λάσπες γήινων πεζών και αμαρτωλών σκοπιμοτήτων. Θέλουμε να ισχυριζόμαστε ότι έχουμε μια υπονοούμενη κατ' αρχάς θέαση του ουρανού και σχέση μαζί του, αλλά τελικά, αντί για αγάπη, δικαιοσύνη και ειρήνη, που είχαν απομείνει στον ουρανό, επειδή εμείς δεν ανεβάζουμε την αλήθεια εκεί που πρέπει να είναι, γίνονται και τα άλλα (η αγάπη, η δικαιοσύνη και η ειρήνη) χαμαιριφή υπολείμματα.

Το βιβλίο του Σταύρου Ζουμπουλάκη όχι απλώς δεν είναι βιβλίο προπαγάνδας και φανατισμού, αλλά είναι έκφραση της πανέμορφης, δεν εννοώ λογοτεχνικά, τοποθέτησης του Αγίου Αθανασίου του Μεγάλου ο οποίος έλεγε: «Θεοσεβείας ἴδιον, μὴ ἀναγκάζειν ἀλλὰ πείθειν».² Δηλαδή, απόδειξη του σωστού σεβασμού και της αγάπης μας για τον Θεό είναι να προσπαθούμε να πείσουμε τους άλλους, όχι να τους αναγκάσουμε δυναστικά, να αποδεχθούν αυτό που εμείς πιστεύουμε. Γιατί ο μη θεοσεβής: «Οὓς μὴ δεδύνηται πείσαι λόγοις, τούτους τῆ βία καὶ πληγαῖς καὶ δεσμοτηρίοις ἔλκειν ἐπιχειρεῖ!»³ Το βιβλίο κάνει επισημάνσεις, παραθέτει στοιχεία και δεδομένα, παρουσιάζει,

¹ MONTANARI 2016, 366, s. v. ἄσπονδος.

² Μ. Αθανάσιος, Ιστορία Αρειανών, PG 25, 773.

³ Μ. Αθανάσιος, Ιστορία Αρειανών, PG 25, 778.

με ωμότητα πολλές φορές, αμφοτερόπλευρα τα θέματα (χωρίς διαχωρισμούς του τύπου: οι δικοί μας και οι εχθροί), ζητώντας από τον αναγνώστη να κρίνει και να συμπεράνει. Αγωνίζεται δηλαδή να πείσει.

Μέσα σε 240 σελίδες αναπτύσσονται σε ανισομεγέθη κείμενα (όπως είναι αυτονόητο) 23 θέματα, υποθέσεις και ιστορίες προσώπων, και έχει το βιβλίο διήκουσα θεματολογία και έγνοια την ποιότητα της σχέσης των τριών αβρααμιαίων παιδών: των Εβραίων, των χριστιανών, των μουσουλμάνων.

Περιγράφει τα βάσανα και των τριών, δηλαδή τις ασυναρτησίες των οπαδών και τις κακές σκοπιμότητες των υπευθύνων-κυβερνητών τους. Ασχολείται και με το απώτερο και το αμέσως προηγούμενο παρελθόν των τέκνων του Αβραάμ. Δεν διστάζει να αναγνωρίσει και να αναγνώσει ακόμα και στα καινοδιαθηκικά κείμενα μια αρνητική διάθεση για τους Εβραίους (κληρονομιά και από προηγούμενες της Καινής Διαθήκης εποχές) που προοδευτικά εντείνεται και θεσμοθετεί την κοινωνική περιθωριοποίησή τους (γκέτο, με απόφαση του Πάπα). Χωρίς να το λέει, στεναχωριέται, γιατί κάμποσοι Εβραίοι εμποδίστηκαν με τον τρόπο μας (ημών των χριστιανών) να αποδεχθούν τον Χριστό Μεσσία. Και αυτό, παρ' όλα όσα διδάσκει και εντέλλεται ο Χριστός για την αγάπη στις ανθρώπινες σχέσεις. Και ειδικότερα προς τους εχθρούς, που οι χριστιανοί δεν πρέπει να έχουν!

Παρότι ο Χριστός άλλα θέλει και δείχνει, αφού η τελευταία Του λέξη-προσφώνηση, που απευθύνει προς τον Ιούδα, είναι: Φίλε ... – εμείς κάναμε φιλοτιμία υποτιθέμενης γνησιότητας της χριστιανισμής μας, την απόρριψη και κακοποίηση όλων όσων δεν συμφωνούσαν μαζί μας, και φωνάζοντας αυτοσυστάσεις ευαγγελικής γνησιότητας, παθαίναμε τη συμφορά που λέει: «Εἰς τὴν Καινὴν ἀναγινώσκω καὶ εἰς τὴν Παλαιάν ἐπιστρέφω».⁴ Διδάσκουμε τη συγχώρηση και την αγάπη, δηλαδή την αγάπη προς τον πλησίον, όπου είναι και έλεγχος ποιότητας της αγάπης προς τον Θεό, και ούτε την ισομοιρία της εντολής «οφθαλμόν αντί οφθαλμού» δεν τηρούμε!

Ο αντισημιτισμός, έχοντας ένα δισχιλιετές «χριστιανικό» παρελθόν, περιγράφεται στο βιβλίο με μια σφαιρική θέαση πάρα πολύ χρήσιμη για τους χριστιανούς γενικά και για τους κληρικούς ειδικότερα. Ένα από τα μεγαλύτερα κεφάλαια του βιβλίου είναι το «Χριστιανισμός και αντισημιτισμός πριν και μετά το Ολοκαύτωμα» (σελ. 43-71) σε τρίπτυχη εκδίπλωση: α) Καινή Διαθήκη, β) Πατερική και μεσαιωνική περίοδος, και γ) Εικοστός αιώνας. Ένα κείμενο που, από τα λάθη και τα σωστά, μάς ξαναθυμίζει τον Χριστό και την αγάπη για τους εχθρούς, και φυσικά καταγγέλλει διαρρηδην ένα μίσος που δεν έχει τη βάση κάποιας προδομένης ή ανεκπλήρωτης αγάπης (το μίσος είναι αγάπη με παράπονο), αλλά καταντάει «αντανακλαστικό» για την

⁴ Γερόντικον, Άββας Σισώης λστ'.

ή/και στην καταγωγή του άλλου. Ατυχώς, ο νεαρός τριανταδύαχρονος παπάς, Άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος, εκφωνεί στην Αντιόχεια μια σειρά οκτώ κηρυγμάτων «Κατά Ιουδαίων». Με αδικαιολόγητη αλλά «κατανοητή» (λόγω της ατιμόσφαιρας της εποχής) βιασύνη γράφει: «Ξέρω ότι πολλοί σέβονται τους Ιουδαίους και πιστεύουν ότι τώρα είναι σεμνός ο τρόπος της ζωής τους, γι' αυτό αυτή την ολέθρια υπόληψη και γνώμη σπεύδω και θέλω να την ξεριζώσω από τα θεμέλια ... (και αξιολογεί την Συναγωγή) ότι είναι τόπος κατοικίας των δαιμόνων. Δεν προσκυνείται ο Θεός εκεί, μη γένοιτο. Ο χώρος είναι τόπος λατρείας των ειδώλων. Παρά τούτα όμως κάποιοι απευθύνονται και προσβλέπουν στη Συναγωγή σαν αξιοσέβαστο χώρο».⁵ «Φυσικῶ τῷ λόγῳ», οι Εβραίοι της Αμερικής εξέδωσαν σε τόμο συλλογή των αντιιουδαϊκών κειμένων του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου. *Mutatis mutandis*, «πάσσαλος ... πασσάλῳ ἐκκρούεται»!

Δεν κρίνουμε ούτε ο συγγραφέας ούτε εγώ τον άγιο, αλλά δεν συμφωνεί ούτε συμφωνώ με τέτοιες, έστω εποχιακές, τοποθετήσεις, που πάντως αναιρούν τον Χριστό σε τελική ανάλυση, ο Οποίος «ὑπέρ τῶν σταυρουμένων παρεκάλει».

«Σῶζει» τη χριστιανική πραγματικότητα η διακήρυξη *Nostra Aetate* (1965) της Β΄ Βατικανής Συνόδου, που αναγνωρίζει τους Εβραίους ως τους μεγαλύτερους αδελφούς μας, και αποδοκιμάζει, για ευαγγελικούς λόγους, κάθε είδους μίσος και ξεχωριστά και ιδιαίτερα τον αντισημιτισμό. Και όπως έλεγε ο πρόεδρος της Συνόδου Πάπας Παύλος ο ΣΤ΄: «Όπως και να 'χει, εμείς δεν θέλουμε να κάνουμε την πίστη μας αιτία πολεμικής».

Στις σελίδες 158-213 με θεματολογικά κείμενα: «Ο διωγμός των Κοπτών και το μέλλον της αραβικής άνοιξης», «Χριστιανοί στο Σινά», «Χριστιανική μαρτυρία στη Γάζα», «Υπάρχει μέλλον για τους Άραβες χριστιανούς;», «Οικουμενικός διάλογος. Τι να κάνουμε;», «Αγάπη μέχρι θανάτου», «Φονικό στο Περιβόλι της Παναγίας», περιγράφονται τα ... Βαλκάνια της Ανατολής, τα οποία είναι χώρος αστάθειας και ασάφειας, σύγχυσης, πολέμου, πόνου, μετανάστευσης, θανάτου τελικά. Με κυρίαρχη ιστορία τον Αμπουνά Μανουέλ Μουσαλάμ, ο οποίος μέσα στη «φυλακή της Γάζας» προσπαθεί να μάθει στους χριστιανούς του το αλφαβητάρι της πίστης τους (σελ. 173).

Όλα τα κείμενα αυτού του μέρους του βιβλίου είναι περιγραφή συνθηκών και συγχρόνως αξιολόγηση ενεργειών των πρωταγωνιστών. Για τη Γάζα και τους Παλαιστίνιους ατυχώς ισχύει αυτό που είπε και έγραψε ο Εβραίος φιλόσοφος George Steiner: «Στην Γερμανία μάς έκαιγαν γιατί ήμασταν Εβραίοι, και τώρα εμείς στην Παλαιστίνη καίμε ... γιατί είμαστε Εβραίοι».

⁵ Χρυσόστομος, Λόγος κατά Ιουδαίων Β΄, PG 48, 847.

Υπάρχουν, τέλος, στο βιβλίο τρία θέματα-κεφάλαια (σελ. 72-132): «Ο Λούθηρος και οι Εβραίοι», «Εκκλησία και αντισημιτισμός κατά τον 20^ο αιώνα» και «Τα Πρωτόκολλα του ελληνικού αντισημιτισμού», που νομίζω είναι τα τραγικότερα του βιβλίου. Ένας μεταρρυθμιστής (ο Λούθηρος), ξεκινώντας από την άνεση της ελευθερίας να γράφει (ξανά λόγω της ατμόσφαιρας της εποχής): «Αν ορισμένοι φανούν ξεροκέφαλοι (και δεν μεταστραφούν δηλαδή) τι σημασία έχει; Ούτε εμείς άλλωστε είμαστε καλοί χριστιανοί», κατακυλά και, στο έργο του «Παραίνεση κατά Ιουδαίων», γράφει: «Δεν έχει διαφορά ο βαπτισμένος Εβραίος από τον αβάπτιστο, διότι το βάπτισμα δεν είναι ικανό να αλλάξει τη διεφθαρμένη φύση του». Και, τέλος, καταντάει να πιστεύει (ενώ αρνείται θαύματα και μυστήρια) ότι πέρασε από ένα εβραϊκό χωριό και όλοι οι κάτοικοί του ... φύσηξαν μαζί εναντίον του και έπαθε έμφραγμα. Δεν αντέχει κανείς ούτε να τα διαβάσει κάτι τέτοια.

Έξι θεολόγοι (τρεις καθολικοί και τρεις προτεστάντες), οι μεν προτεστάντες θεωρούν την άνοδο του Χίτλερ ως «δώρο Θεού», οι δε καθολικοί ισχυρίζονται ότι «ο Χριστός δεν ήταν καθάραιμος Εβραίος», αφού διά της αμώμου συλλήψεως της Παναγίας είχε απαλλαγεί από τα χαρακτηριστικά που περνάνε με το αίμα από Εβραίο σε Εβραίο ... Ήλωος, Κύριε!

Και από την άλλη, στο κεφάλαιο «Τα Πρωτόκολλα του ελληνικού αντισημιτισμού» (σελ. 116-132), ένας ευσεβής Ρώσος, θαμώνας ορθόδοξων μοναστηριών, σαν την Όπινα, να είναι ο κύριος διακινητής ενός άθλιου προπαγανδιστικού ψευδογραφήματος με τον τίτλο *Τα πρωτόκολλα των σοφών της Σιών*, ο οποίος, στην ερώτηση του Τσάρου: «... Μα εμείς στη Ρωσία έχουμε πολλούς Εβραίους, τι θα τους κάνουμε;», να απαντά χωρίς κανέναν ενδοιασμό: «Κάψε τους».

Απέραντη οδύνη γεννιέται στις ψυχές των Χριστιανών από την τραγική και αυτοκτονική πνευματικά κίνηση να συνεκδώσει αυτός ο άνθρωπος, ο Ρώσος Σέργιος Νείλος, σε ένα βιβλίο *Τα Πρωτόκολλα των σοφών της Σιών* και τη *Συνομιλία με τον Μοτοβίλωφ* του Αγίου Σεραφείμ ... Για να δικαιωθεί ο απόστολος Ιάκωβος που γράφει: «Μήτι ή πηγή εκ τῆς αὐτῆς ὀπῆς βρῦει τό γλυκύ καί τό πικρόν; Μή δύναται, ἀδελφοί μου, συκῆ ἐλαίας ποιῆσαι, ἢ ἄμπελος σῦκα; Οὔτως οὐδεμία πηγή ἀλυκόν καί γλυκύ ποιῆσαι ὕδωρ» (Ιακ. 3, 11-12).

Τα *Πρωτόκολλα* ατυχώς έχουν ήδη δουλέψει, και το κάνουν ακόμα και τώρα, με ουσιαστική συμβολή στην αποβλάκωση των γραμμάτων και μονομανιακών.

Το βιβλίο του Σταύρου Ζουμπουλάκη *Άσπονδοι αδελφοί* έχει τη σωστή λογική: «Να ρίχνει φως, και οι άνθρωποι θα βρουν τον δικό τους τρόπο». Πράγμα που είναι σωστό. Βέβαια όμως, ένας αγρότης της ζούγκλας δύσκολα θα απογαλακτισθεί από τα βότανα και τα μαντζούνια, απλώς και μόνον με τη διάδοση σύγχρονων επιστημονικών ιατρικών πληροφοριών. Χρειάζεται να δει και περισσότερα ...

Στο γαλλικό ραδιόφωνο *Notre Dame* υπάρχει μια εκπομπή-συνάντηση, που λέγεται «Ήταν κάποτε τρεις πίστεις», όπου συζητούν χριστιανοί, Εβραίοι, μουσουλμάνοι, προσπαθώντας να συνδιαλεχθούν, να κατανοήσουν ο ένας τον άλλον, να εμβαθύνουν σε καίρια θέματα. Το βιβλίο *Ασπονδοί αδελφοί* αγωνίζεται να γίνει πολλαπλασιαστής τέτοιων εκδηλωμάτων. Ατυχώς πλέον ως ευρωπαϊκή κοινωνία (που φυσικά είμαστε κι εμείς τμήμα και μέρος της) είμαστε μια κοινωνία ... σε πρώτο ενικό. Όπως λέει ο σπουδαίος αρχιεπίσκοπος του Παρισιού Michel Aupetit:

Η ουσιαστική ερώτηση είναι: Μπορούμε να διαλεχθούμε με αυτούς τους ανθρώπους; Μπορούμε να συζητήσουμε μαζί τους για τον Θεό; Υπάρχουν πάρα πολλοί μουσουλμάνοι που έρχονται στα σχολεία μας, τα καθολικά σχολεία ... Και ο λόγος; Ακριβώς γιατί μιλάμε για τον Θεό! Τόσο απλά. Και αυτό, παρά το ότι δεν έχουν την ίδια πίστη μ' εμάς. Κι όμως έρχονται γιατί μιλάμε για τον Θεό. Επομένως, πρέπει να έχουμε χώρους διαλόγου για τα προβλήματα των νέων, αλλά και έναν ευρύτερο στοχασμό για την κοινωνία που υποφέρει, όχι από κάποια βιολογική στέρηση, αλλά από μία υπαρξιακή στέρηση. Βλέπω πολλούς ανθρώπους που υποφέρουν και που έρχονται να μοιραστούν μαζί μου τον πόνο τους, και αυτό που προσπαθώ να δω είναι πώς θα μπορέσουμε να απαλύνουμε αυτό τον πόνο. Αλλά αυτός ο πόνος υπάρχει και στο Ισλάμ. Οι άνθρωποι υποφέρουν και εκεί, γιατί είναι τελείως χαμένοι.

Υπάρχουν κατηγορίες στο Ισλάμ, αλλά επίσης και στρώματα διάφορα και πρέπει να καταφέρουμε να τα κατανοήσουμε. Πώς λοιπόν θα καταφέρουμε να πλησιάσουμε τις μουσουλμανικές οικογένειες; Πώς θα πλησιάσουμε αυτά τα παιδιά; Ποιοι είναι οι χώροι που θα μπορέσουμε να διαλεχθούμε μαζί τους; Στο σχολείο δεν έχουμε το δικαίωμα να μιλήσουμε για τον Θεό, και επομένως τα παιδιά θα ψάξουν να μιλήσουν για τον Θεό αλλού. Και πού θα είναι αυτό; Προφανώς σε χώρους ανεπαρκείς. Μπορούμε, λοιπόν, να δημιουργήσουμε συνθήκες και χώρους διαλόγου, χώρους όπου μπορούμε να μιλήσουμε για τον Θεό, για τον άνθρωπο, για τη φύση του ανθρώπου, για το ζήτημα των φύλων, του άνδρα και της γυναίκας ... χώρους όπου μπορούμε να στοχαστούμε μαζί.

Τόσο αυτονομία είναι αυτά που λέει ο Γάλλος Αρχιεπίσκοπος και συγχρόνως τόσο απόμακρα. «Μα είναι τελικά τόσο δύσκολο να διακρίνουμε τους πιστούς μουσουλμάνους συνανθρώπους μας, που προσεύχονται, νηστεύουν και ελεούν, από τους αδίστακτους φονιάδες;» (σελ. 212) διερωτάται και ο συγγραφέας, για να απαντήσει: «Σε καιρούς ακρισίας και ταραχής φαίνεται πως είναι!» Την ταραχή δεν μπορούμε να τη ρυθμίσουμε πάντα, γιατί όμως δεν ρυθμίζουμε την ακρισία;

Σας κούρασα, ζητώ την κατανόηση και τη συγγνώμη σας και παρακαλώ να μου επιτρέψετε να τελειώσω με ένα ... τριλεκτικό σχήμα, στη λογική του τίτλου: *Αστέρι, Ήλιος και Φεγγάρι*.

α) Με την κατάληξη του Ισαάκ Μπάσεβιτς Σίνγκερ στο διήγημά του «Η πλύστρα»:

Και τώρα πια το σώμα, που από καιρό δεν ήταν τίποτα περισσότερο από ένα σπασμένο όστρακο, μονάχα από τη δύναμη της τιμής και του καθήκοντος συγκρατημένο, έπεσε. Η ψυχή πήγε στα μέρη εκείνα όπου ανταμώνουν όλες οι άγιες ψυχές, αδιάφορο ποιους ρόλους έπαιζαν πάνω στη γη, σε ποια γλώσσα, με ποια πίστη. Δεν μπορώ να φανταστώ την Εδέμ χωρίς αυτή την χριστιανή πλύστρα. Ούτε μπορώ να συλλάβω έναν κόσμο όπου δεν υπάρχει ανταμοιβή για μια τέτοια προσπάθεια.⁶

β) Με την προτροπή προς όλους του C. S. Lewis στο βιβλίο του *Χριστιανισμός απλώς*:

Όταν θα έχετε φτάσει στο δωμάτιό σας, να είστε ευγενικοί τόσο με εκείνους που επέλεξαν διαφορετικές πόρτες όσο και με εκείνους που βρίσκονται ακόμα στο διάδρομο. Αν έκαναν λάθος, τότε έχουν περισσότερη ανάγκη την προσευχή σας. Κι αν είναι εχθροί σας, τότε έχετε λάβει την εντολή να προσεύχεστε γι' αυτούς.⁷

γ) Με λίγους στίχους του Πέρση ποιητή του 13^{ου} αιώνα Ρουμί:

*Για τους ερωτευμένους
δεν υπάρχουν Μουσουλμάνοι, Χριστιανοί κι Εβραίοι.
[...]
Γιατί ακούς αυτούς που βλέπουν με άλλο τρόπο;
Αν δεν είναι ερωτευμένοι είναι τυφλοί.⁸*

Σας ευχαριστώ.

✠

⁶ ΣΙΝΓΚΕΡ 2003, 53 (έμφαση Θ. Μ.).

⁷ LEWIS 1999, 22 (έμφαση Θ. Μ.).

⁸ ΡΟΥΜΙ 1997, 74.

Σταύρος ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ, *Άσπονδοι Αδελφοί. Εβραίοι, χριστιανοί, μουσουλμάνοι*, Εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2019

✠

Βιβλιογραφία

- LEWIS C. S., 1999, *Χριστιανισμός απλώς*, Αθήνα
MONTANARI F., 2016, *Σύγχρονο λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα
ΡΟΥΜΙ Τζ., 1997, *Ο αγαπημένος*, Αθήνα
ΣΙΝΓΚΕΡ Ι. Μπ., 2003, *Στο δικαστήριο του πατέρα μου*, Αθήνα